

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: "Podwójna podróż odkrywcza" : ze "sztetł" do Ziemi Obiecanej

Author: Sonia Caputa

Citation style: Caputa Sonia (2011). "Podwójna podróż odkrywcza" : ze "sztetł" do Ziemi Obiecanej. W: T. Pyzik, A. Woźniakowska (red.), "Wielkie tematy literatury amerykańskiej. T. 5, Podróże, wędrówki, włóczęgi" (S. 82-91). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

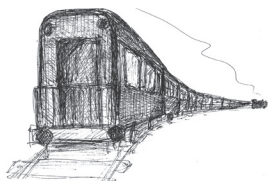
UNIwersytet ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Sonia Caputa

„Podwójna podróż odkrywcza” *Ze sztetł do Ziemi Obiecanej*

A mimo to podążał sam. Chociaż całe społeczności zostały wykorzenione w tym samym czasie, chociaż całe życie w Starym Świecie było ich wspólnym życiem, migracja była doświadczeniem osobistym [...] i indywidualnym, desperackim posunięciem.¹

Kto umiałby opisać słowami pustkę, tęsknotę, niepewność i niepokój, z którymi imigrant wyruszał w swoją pierwszą podróż za ocean?²

W latach 1870—1913 Amerykę dosięgnęła dwudziestopięciomilionowa fala tzw. Wielkiej Emigracji, składającej się głównie z imigrantów ze wschodniej i z południowej Europy. Wśród nich najliczniejszą grupę stanowili ortodoksyjni Żydzi z Polski, Rosji i Austrii, którzy chcąc poprawić swój standard życia i uciec przed religijnymi prześladowaniami, wyruszyli w tułaczą podróż do Stanów Zjednoczonych. Chociaż pojęcie Żyda-tułacza, który w ramach kary za znieważenie Chrystusa podczas drogi krzyżowej został zmuszony do wiecznej włóczędzy, jest niewątpliwie pojęciem stereotypowym, określenie to przylgnęło do Żydów żyjących w diasporze³ i trafnie odnosiło się do ówczesnej sytuacji. Jednak Żydzi wyruszający do Ameryki pod koniec dziewiętnastego wieku żywili głęboką nadzieję, że w Stanach

¹ O. Handlin: *The Uprooted*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2002, s. 35. Cytaty z tekstów w języku angielskim w moim tłumaczeniu.

² A. Cahan: *The Rise of David Levinsky*. New York: The Modern Library, 2001, s. 85.

³ S. Lehmann: *In Search of a Mother Tongue: Locating Home in Diaspora*. „Melus” 1998, vol. 23, no. 4, s. 102.

Zjednoczonych stworzą swoją ojczyznę (*national home*⁴) i być może tam zakończą swoją wędrówkę.

Literatura opisująca doświadczenia imigrantów w USA pozostawała w cieniu aż do lat siedemdziesiątych dwudziestego wieku, dopiero wtedy bowiem doczekała się zainteresowania ze strony krytyków literackich w związku z pojawieniem się idei „wielokulturowości”. Teksty o wędrówkach do Nowego Świata i asymilacji europejskich imigrantów w nowej ojczyźnie powstały głównie w pierwszej połowie dwudziestego wieku i były to przede wszystkim pamiętniki i powieści⁵. Spośród imigrantów różnej narodowości, którzy przybyli do USA w tym okresie, pisarze pochodzenia żydowskiego ze wschodniej i środkowej Europy, prawdopodobnie dzięki swojemu wrodzonemu zamiłowaniu do nauki i wiedzy, wiedli prym na amerykańskiej scenie literackiej i pozostawili po sobie obfitą spuściznę pisarską⁶. Do najważniejszych pisarzy żydowskich z początku stulecia należą m.in. Abrahan Cahan (1860—1951), Michael Gold (1893—1967) czy Anzia Yezierska (1885—1970), autorzy autobiografii i powieści realistycznych, których tematem były doświadczenia związane z podróżą do Ameryki, próby porzucenia getta i osiągnięcia sukcesu życiowego. Autorzy ci często przy tym podkreślali, że migracja nie była tylko fizycznym przemieszczeniem się, ale nierozzerwalnie wiązała się z osobistą przemianą zachodzącą w ramach tego procesu. Była to transformacja, która dokonywała się w „społecznych, psychicznych i emocjonalnych aspektach osobowości imigrantów”⁷ i dlatego określana była nawet mianem „drugich narodzin”. Zatem podróż przez ocean do Nowego Świata stanowiła dla imigranta w istocie początek drogi do samopoznania, której towarzyszył proces amerykanizacji. Być może dlatego jednym z najbardziej nurtujących pytań, na które pisarze amerykańscy pochodzenia żydowskiego szukali w swoich dziełach odpowiedzi, było pytanie: kim jestem?⁸.

Wśród pisarzy żydowskich, którzy zdobyli uznanie krytyków literackich, była także Mary Antin⁹, autorka klasycznej autobiografii imigranckiej *The*

⁴ M.F. Jacobson: *Special Sorrows: the Diasporic Imagination of Irish, Polish and Jewish Immigrants in the United States*. Cambridge—London: Harvard University Press, 1995, s. 10.

⁵ J. Durczak: *Immigrant/Ethnic Autobiography in the United States*. In: *American Studies*. Vol. 14. Ed. M. Rozbicki. Warszawa: Warsaw University Press, 1995, s. 12.

⁶ K. Payant: *Introduction: Stories of the Uprooted*. In: *The Immigrant Experience in North American Literature*. Eds. K. Payant, T. Rose. Westport—Connecticut—London: Greenwood Press, 1999, s. XIII, XIX, XXIII.

⁷ A. Portes, R.G. Rumbaut: *Immigrant America*. Berkeley—Los Angeles—California: University of California Press, 1990, s. 145.

⁸ I. Howe: *Introduction*. In: *Jewish-American Stories*. New York—Searborough: New American Library, 1977, s. 4.

⁹ Mary Antin (1881—1949), urodzona w małej miejscowości Polotzk w Rosji, wyemigrowała razem z rodziną do Stanów Zjednoczonych w 1894 roku, autorka *They Who Knock*

Promised Land (1912) [*Ziemia obiecana*], książki, która dzięki swojej popularności i zawartej w niej pochwalie amerykanizacji trafiła nawet na listę lektur w wielu szkołach amerykańskich. *The Promised Land* jest opisem zarówno dosłownej, jak i duchowej podróży trzynastoletniej Żydówki — Maryashe Antin, która wraz z rodzicami wyemigrowała z Rosji do Stanów Zjednoczonych. Opisuując swoje doświadczenie imigranckie, autorka nawiązuje do biblijnej Księgi Wyjścia; przedstawia Amerykę jako ziemię obiecaną, kraj wielkich nadziei. Powieść składa się z dwóch zasadniczych części: przed- i poemigracyjnej. W pierwszej z nich zaprezentowane jest dzieciństwo Antin, spędzone w Rosji (często porównywanej do Egiptu — domu niewoli, z którego Żydzi rozpoczęli swój eksodus do Ziemi Obiecanej) na obszarze zwanym „granicznym” („The Pale”¹⁰). Druga część powieści przedstawia lata spędzone w Ameryce i akcentuje nieograniczone możliwości, jakie nowa ojczyzna oferowała imigrantom.

Pomimo tego, że *The Promised Land* stanowiło barwne studium emigracji, dzieło to było także „próbą samoprzedstawienia”, a zgodnie z opiniami krytyków, autorka „badała, wyjaśniała i kwestionowała w nim wiele teorii dotyczących życia”¹¹. Książka zebrała sporo przychylnych recenzji, w których sugerowano, że autobiografia Antin nie jest prostą i nieproblematyczną opowieścią o pisarce, która dzięki własnej pracy osiągnęła sukces w Ameryce, ale że *The Promised Land* jest dziełem szczególnym, wyróżniającym się na tle innych autobiografii tworzonych przez amerykańskich autorów¹². Zawodowy i osobisty sukces bohaterki nie idzie bowiem w parze z powodzeniem finansowym członków jej rodziny. Co więcej, według

at Our Gates: A Complete Gospel of Immigration, książki wydanej na podstawie listów, które Antin pisała do swojego mieszkającego w Rosji wujka, oraz *The Promised Land* (1912), powieści, która początkowo była publikowana jako artykuły w czasopiśmie „The Atlantic Monthly”, a później zyskała miano najpopularniejszej autobiografii imigranckiej wszech czasów, do 1949 roku była wznawiana trzydzieści cztery razy. Antin zdobywała wykształcenie w różnych szkołach publicznych; jej talent został szybko dostrzeżony przez nauczycieli, którzy uznali ją za wszechstronnie uzdolnioną uczennicę i docenili zdolności pisarskie. Antin związana była z Natural History Club, w późniejszym okresie życia wyszła za mąż za cenionego w intelektualnych kręgach Nowego Jorku naukowca. J. Antler: *The Journey Home: Jewish Women and the American Century*. New York: Free Press, 1997, s. 19.

¹⁰ The Pale — terytorium w carskiej Rosji, na którym Żydzi oficjalnie mogli się osiedlać, według statystyk do 1897 roku mieszkało tam prawie 5 milionów Żydów. W roku 1881, po tym, jak car Aleksander III objął władzę w Rosji, większość rodzin żydowskich w strachu przed pogromami i rewizjami zaczęła masowo emigrować za granicę, w szczególności do Stanów Zjednoczonych. I. Howe, K. Libo, M. Dickstein: *The World of Our Fathers. The Journey of the East European Jews to America and the Life They Found and Made*. New York: New York University Press, 1994, s. 5.

¹¹ E. Woodridge: [recenzja *The Promised Land*], „Yale Review” 1912, no. 2, s. 175.

¹² M.P. Kramer: *Assimilation in „The Promised Land”: Mary Antin and the Jewish Origins of the American Self*. „Prooftexts” 1998, vol. 18, issue 2, s. 135.

Michaela Kramera, *The Promised Land* „obala [nawet — S.C.] imperatywy moralne i społeczne typowe dla opowieści o człowieku, który zaczynał od zera, a dorobił się fortuny”¹³. Jednak Antin, mimo że osiągnęła materialny sukces w Ameryce, nie odcięła się zupełnie od swoich korzeni i twierdzi, że życie w slumsach nie było tylko bezradną egzystencją, ale oferowało jej wiele możliwości.

Z jednej strony recenzenci twierdzili, że nigdy wcześniej żaden imigrant nie napisał autobiografii ukazującej równie obrazową i osobistą ewolucję postaci, ale z drugiej strony *The Promised Land* dosięgnęły także głosy krytyki. Antin zarzucono, że było coś prawie patologicznego w jej fascynacji własnym „ja”; uważano, „że odrzuciła marginalność, etniczność”¹⁴, że jej oddanie procesowi amerykanizacji było zupełnie bezkrytyczne. Niektórzy uczeni określili jej autobiografię mianem „jawnej zdrady narodu żydowskiego”¹⁵. Twierdzono bowiem, że opisany proces stawania się obywatelem Stanów Zjednoczonych jest zbyt sztuczny, a stosunek do tradycji żydowskich i religii niemal lekceważący¹⁶.

Głównym celem napisania autobiografii było dla Antin definitywne zamknięcie rozdziału ze swoją przeszłością („Ja także opowiem swoją historię, [...] napiszę finis na końcu, po czym zamknę książkę z hukiem”¹⁷), tak aby nigdy więcej do tego nie wrócić. Antin podkreśla już we wstępie, że jej podróż z Polotzk do Nowego Świata była nie tylko drastycznym „przejściem z epoki średniowiecza do czasów nowoczesnych” (s. XII), ale przede wszystkim stopniowym procesem odkrywania własnego „ja”. Sam proces opisywania swojego dawnego „ja” autorka postrzegała jako skuteczne i całkowite uwolnienie się od niego. Zatem fakt zobrazowania własnych przeżyć i w ten sposób ponowne wyruszenie w „podwójną podróż odkrywczą” (s. XII), w czasie której autorka badała swoje wewnętrzne przemiany i poznawała Amerykę, zgodnie z opinią Joyce Antler, niewątpliwie przyniosło Antin osobiste zbawienie¹⁸. Można zatem stwierdzić, że na kartach *The Promised Land* nie tylko ukazane jest „przejście w jedną stronę” (ang. *one way passage*) głównej bohaterki, a zarazem autorki książki, która odbyła podróż z Europy do Ameryki i odniosła asymilacyjny sukces, ale również jest to

¹³ Ibidem.

¹⁴ L. Harap: *Creative Awakening: The Jewish Presence in Twentieth-Century American Literature, 1900—1940s*. New York: Greenwood Press, 1987, s. 17—18.

¹⁵ J. Jacobs: *An Orgy on Egotism*. „American Hebrew” 1912, s. 117.

¹⁶ K. Wasson: *A Geography of Conversion: Dialogical Boundaries of Self in Antin's „The Promised Land”*. In: *Autobiography and Postmodernism*. Eds. K. Ashley, L. Gilmore, G. Peters. Boston: The University of Massachusetts, 1994, s. 171.

¹⁷ M. Antin: *The Promised Land*. Princeton—New Jersey: Princeton University Press, 1985, s. XXII. Cytaty z tej pozycji w moim tłumaczeniu oznaczam w tekście.

¹⁸ J. Antler: *The Journey Home...*, s. 19.

podróż tam i z powrotem, którą można określić mianem rytuału przejścia (ang. *rite of passage*)¹⁹. Antin podróżuje do Stanów Zjednoczonych, poddaje się procesowi amerykanizacji, a następnie powraca we wspomnieniach do dawnej ojczyzny, opowiada o nędzy, analfabetyzmie, udowadnia, jak bardzo się zmieniła, i ciągle porównuje Nowy Świat ze Starym Światem, wyjaśniając, że „ukryty w niej Żyd-tułacz szuka zapomnienia” (s. 28).

W książce można także zaobserwować pewnego rodzaju proces przejścia głównej bohaterki ze stanu fizycznej niewoli (Rosja) do całkowitego wyzwolenia (Ameryka), a tytuły poszczególnych rozdziałów nawiązujące do Biblii (*Drzewo wiadomości dobrego i złego*, *Wygnanie*, *Ziemia Obiecana*, *Manna*, *Cuda*, *Krzak gorejący*) także zaznaczają poszczególne etapy przeobrażenia Maryashe Antin.

Transformacja postaci, a zarazem jej droga do samopoznania odbywa się na wielu płaszczyznach, ponieważ Antin przekracza fizyczne, duchowe i kulturowe granice, zmieniając się w wyemancypowaną, zasymilowaną i świecką kobietę. Najpierw są to rzeczywiste linie podziału pomiędzy *The Pale* a resztą Rosji lub Europą i Ameryką, a następnie bohaterka przekracza kulturowe i religijne granice między światem żydowskim a pozostałą częścią społeczeństwa. We fragmentach książki poświęconych Rosji dominują obrazy ciemności, zamknięcia i ograniczenia. Antin często pisze o niewidzialnych murach odgradzających żydów od gojów, o „drzwiach, które nigdy nie zostaną dla nich otwarte, zmuszając naród żydowski do pozostania w swoim zacofaniu i zaściankowości” (s. 28). Zatem wyprawa do Stanów Zjednoczonych jest dla niej zarówno uwolnieniem się od prowincjonalizmu, jak i „zdobyciem wszechświata” (s. 28). Z kolei druga część autobiografii zdominowana jest przez obrazy światła, otwartej przestrzeni i optymizmu. W Ameryce wszystkie bariery zostają obalone, „drzwi²⁰ stoją otworem, a jeśli są zamknięte, to nikt nie musi błagać o wpuszczenie go do środka” (s. 289).

Przeobrażenie bohaterki powieści jest stopniowe, ukazane jako „seria intelektualnych lub duchowych przebudzeń”²¹ i — co najważniejsze — przybiera formy licznych apostazji. Prawdopodobnie najbardziej drastyczne w *The Promised Land* jest odejście głównej bohaterki od wiary żydowskiej. Maryashe Antin, młoda ortodoksyjna żydówka wychowana ściśle według tradycji judaizmu, zaczyna kwestionować wiarę w Boga jeszcze w Rosji.

¹⁹ Szerzej o rytuale przejścia pisze Stephen Fender: *Introduction to Sea Changes*. In: *Transatlantic Literary Studies*. Eds. S. Manning, A. Taylor. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007, s. 301.

²⁰ Na końcu autobiografii Antin zamieszcza krótką notatkę, w której dziękuje swojemu mężowi za to, że „otworzył przed nią drzwi do lepszego życia”, podkreślając w ten sposób pokonanie wszelkich barier i świadomą, całkowitą asymilację.

²¹ M.P. Kramer: *Assimilation in „The Promised Land”*..., s. 139.

Świadomie łamie prawa szabatu i czekając na gniew Boży, którego nigdy nie doświadcza, wątpi w istnienie Boga i dystansuje się od swojej wiary. W powieści wskazać można także fragmenty, używając terminologii Kirsten Wasson, tzw. zmieniających się tożsamości²² (ang. *transfiguring identities*), kiedy to nastoletnia Maryashe identyfikuje się z chrześcijanami, staje się na krótką chwilę jedną z nich i uczestniczy w zakazanych dla żydowskich dzieci zabawach. Wasson zauważa jednak, że zachowując się w ten sposób, bohaterka raczej wyraża swój sprzeciw wobec marginalizacji żydów, szydzi z chrześcijan i w rezultacie czuje odrazę do samej siebie, gdy gra dobiega końca.

Antin udowadnia w swojej autobiografii, że poszukiwanie nowej tożsamości wymaga od niej przemiany duchowej. Jednak jej transformacja jest przedstawiona jako seria przebudzeń, można więc wnioskować, że autorka doświadcza właśnie takiego przebudzenia w momencie zmiany swojego stosunku do chrześcijaństwa. Wraz z przybyciem do Ameryki Antin niemal natychmiast porzuca żydowskie rytuały, które do tej pory wyznaczały rytm jej życia, i uwalnia się od ślepo akceptowanych dawnych przesądów. Wyzbywa się nienawiści, staje się bardziej tolerancyjna, a goj przestaje być dla niej równoznaczny z prześladowcą i ciemieźcą. Opis kolejnych lat spędzonych w Nowym Świecie potwierdza, że bohaterka całkowicie odeszła od religii swych przodków, ponieważ według niej „wierność zasadom wiary żydowskiej jest przeszkodą w jej biegu do asymilacji” (s. 246). Dziecięce grzechy popełnione przez autorkę w Rosji urastają w Ameryce do rangi grzechów ciężkich. Antin opisuje na przykład zmiany swoich nawyków żywieniowych, uczestnictwo w mszach katolickich i inne czynności niezgodne z zasadami judaizmu — ale jednocześnie praktykowane przez nią w Nowym Świecie — które w dziewiętnastowiecznej Rosji były surowo zabronione ortodoksyjnym żydom²³. Konkluduje, że świadome odrzucenie doktryn religijnych jest nieodłącznym elementem procesu amerykanizacji; stwierdza: „pracuję, by zdobyć Amerykę, [która] zbliża się i leży u mych stóp” (s. 358).

Autorka podkreśla, jak ważną rolę w jej poszukiwaniach własnego „ja” odgrywały kontakty z innymi Amerykanami, którzy nie byli wyznawcami judaizmu. Wspomina o znaczącej roli członków Natural History Club, którzy pełnili funkcję „katalizatora przyspieszającego przeobrażenie jej tożsamości”²⁴ — Mary Antin staje się nie tylko uczniem kultury amerykań-

²² K. Wasson: *A Geography of Conversion...*, s. 171.

²³ Catherine Albanese twierdzi, że żydzi z Europy Wschodniej dzięki mocno kultywowanym tradycjom żydowskim stworzyli w Ameryce najbardziej surowy i wymagający trzon ortodoksyjnego judaizmu. C. Albanese: *American Religions and Religion*. Belmont: Wadsworth Publishing Company, 1999, s. 53.

²⁴ K. Wasson: *A Geography of Conversion...*, s. 182.

skiej, ale także uczniem życia w ogóle. Pisarka zauważa, że to przyjaciele odgrywali rolę przewodników i odźwiernych, którzy „brali za rękę, kiedy kroczyła w mroku, prowadzili bardziej przyjazną ścieżką wprost na otwarte pola, gdzie przeszkody malały, a możliwości tłoczyły się” (s. 361), i „otworzyli jej ostatnie drzwi do sekretnej komnaty życia” (s. 356).

Otwarcie się na świat innych ludzi, jak i — wspomniane wcześniej — odejście od judaizmu przyczyniło się z jednej strony do poszerzenia ciasnych horyzontów myślowych Antin, a z drugiej do rozluźnienia więzów rodzinnych z ortodoksyjnymi imigrantami ukazanych na kartach powieści. W związku z tym, że w Ameryce dla dzieci imigrantów żydowskich wiara nie odgrywała tak istotnej roli jak to miało miejsce w Rosji, wzorce osobowe i postawy życiowe były czerpane z ich własnych obserwacji. Dlatego w *The Promised Land* autorka ukazuje zmiany w funkcjach pełnionych przez poszczególnych członków rodziny Antin. Rodzice Maryashe, ku swojemu zdumieniu, nie mają decydującego wpływu na losy swoich dzieci, a ponieważ istnieją dla nich bariery językowe, to nie oni stanowią siłę napędową w procesie asymilacji. Odpowiedzialność za przyszłe losy rodziny spada zatem na najmłodsze pokolenie, które łatwiej potrafi przystosować się do życia w nowych warunkach. Jednak mimo tego, że Antin nie jest już dzieckiem *sztetl*²⁵ i samotnie podąża w wyznaczonym kierunku, zdobywając wykształcenie i wspinając się po szczeblach swojej kariery pisarskiej, jest świadoma, że proces amerykanizacji nie przyniesie jej żadnej satysfakcji, ponieważ „samotny sukces jest niepełny, imigrant musi włączyć w to także swoją rodzinę” (s. 356).

Autobiografia ukazuje transformację bohaterki. Antin na początku powieści jawi się jako dziecko *sztetl*, następnie staje się osamotnionym imigrantem, a w rezultacie zostaje wykształconym członkiem bostońskiej elity intelektualnej. Mieszkając w Rosji, bohaterka miała zredukowane warunki rozwoju intelektualnego, ponieważ była obciążona wielowiekowym bagażem kulturowych, religijnych i społecznych ograniczeń. Jej „salą lekcyjną była kuchnia matki” (s. 34), a zgodnie z głęboko zakorzenionymi patriarchalnymi tradycjami społeczeństwa żydowskiego, Antin — jako wyznawczyni judaizmu — nie mogła zdobywać wykształcenia na takich samych warunkach jak żydowscy chłopcy. Susanne Shavelson dochodzi nawet do wniosku, że pisarka była nastawiona niezwykle krytycznie do tradycyjnych ról przypisywanych dziewczętom pochodzenia żydowskiego z Europy Wschodniej i identyfikowała ich zniewolenie głównie z judai-

²⁵ Sztetł („sztetlach” w języku jidisz) nie było jedynie miasteczkiem zamieszkanym głównie przez Żydów na terytorium Europy Wschodniej, ale skupiskiem ludności, która ogółem była postrzegana przez społeczność żydowską jako rodzina wielopokoleniowa. *Jews in America: A Contemporary Reader*. Eds. R.R. Farber, Ch. I. Waxman. Hanover: Brandeis University Press, 1999, s. 7.

zmem²⁶. W Ameryce natomiast wszelkie ograniczenia zostały natychmiast zniesione. Antin stwierdza, że „dzięki lekturze i rozmowom ze szlachetnymi ludźmi [...] wkroczyła do każdej wspaniałej komnaty w jej pałacu życia” (s. 355) i poczuła się wyzwoloną, spełnioną kobietą.

[Była] przekazywana z rąk do rąk przez chętnie pomagających innym nauczycieli, [wędrowała] przez darmowe biblioteki i sale wykładowe, [...] wlokąc za sobą ciężar osobistego upośledzenia społecznego, ale [była] pokrzepiona i gotowa do wysiłku dzięki publicznym możliwościom, [które oferowała Ameryka].

s. 359

Na końcu swej drogi do samopoznania Antin nie tylko oświadcza, że jest jednostką wolną od wszelkich religijnych przymusów i społecznych zobowiązań, ale także zdobywa umiejętności czytania i pisanie oraz staje się symbolem indywidualizmu. Dzięki wykształceniu, które zdobyła w Ameryce, bohaterka powieści ulega stopniowej ewolucji myśli i postaw, nie jest już wygnańcem — staje się uprzywilejowanym obywatelem Stanów Zjednoczonych.

Jednym z istotnych momentów wskazujących na zmianę, która dokonała się w głównej postaci, a zarazem obrazujących pokonanie kolejnego szczebla wewnętrznego rozwoju w drodze do samopoznania, było pozbycie się żydowskich ubrań przywiezionych z Rosji. Owe „szaty pełniły funkcję wyznaczników kultury judaistycznej” (*cultural markers*). Żydowskie przybysze z Europy cenili skromność, a ich okrycie definiowało ich etniczną, żydowską tożsamość. Jednak w Ziemi Obiecanej rezygnacja z noszenia tradycyjnych strojów żydowskich przez imigrantów była postrzegana jako widoczny wyraz przynależności do narodu amerykańskiego. Według Barbary Schreier, dla wielu Żydówek nawet zmiana fryzury lub peruki była pierwszą poważną próbą bycia w jakiejś mierze obywatelką Stanów Zjednoczonych²⁷. Z kolei sam gest porzucenia dawnych ubrań można także odczytać jako rytualne wymazanie i odcięcie się od przeszłości i wspomnień, z którymi żydowskie szaty były związane. Jednocześnie zakup gotowych ubrań (w odróżnieniu od tych własnoręcznie wykonanych) mógł być rozumiany jako wyraz oddalenia się od tradycji żydowskiej i zwyczaju noszenia określonych strojów przez żydowskie matki w Europie²⁸. Fragmenty autobiografii, w których Antin szczegółowo

²⁶ S.A. Shavelson: *Anxieties of Authorship in the Autobiographies of Mary Antin and Anzia Greenblatt*. In: *Prooftexts*. Vol. 18. Baltimore—Maryland: The Johns Hopkins University Press, 1998, s. 172.

²⁷ B. Schreier: *Becoming American: Jewish Women Immigrants 1880—1920*. „History Today” 1994, vol. 44, issue 3.

²⁸ Szerzej o tym: B. Elahi: *The Heavy Garments of the Past: Mary and Frieda Antin in „The Promised Land”*. „College Literature” 2005, vol. 32.4, s. 32, 40.

opisuje kupno nowych ubrań, dowodzą, że był to kluczowy moment w formowaniu się nowej tożsamości imigranta, a nawet pewnego rodzaju „oznaka nowego, oświeconego poczucia własnego »ja«”²⁹.

[To] ona prowadziła nas do cudownego kraju — do lepszych dzielnic, gdzie w olśniewająco pięknym pałacu zwanym „domem towarowym” wymieniliśmy znienawidzone przez nas europejskie ubrania własnej produkcji na prawdziwą, wykonaną maszynowo amerykańską garderobę [...].

s. 187

Wraz z odejściem od judaizmu i zmianą wyglądu zewnętrznego bohaterka pozbywa się także swojego „nieznośnego hebrajskiego imienia” (s. 187), sugerując tym samym całkowite zdystansowanie się i odrzucenie dawnego „ja”³⁰. Autorka przyznaje, że utrata żydowskiej tożsamości była głównym celem rodziny Antin i nie może uwierzyć, jak „zdolni byli jej bliscy w ukrywaniu własnych niedoskonałości” (s. 188).

Droga do samopoznania Mary Antin biegnie wzdłuż trajektorii procesu asymilacji i obejmuje liczne odstępstwa zarówno od zasad wiary, jak i od tradycji żydowskich. Pomimo tego, że autorka na końcu swojej autobiografii dumnie ogłasza, że stała się „najmłodszym dzieckiem Ameryki, w rękach którego spoczywa bezcenne dziedzictwo” (s. 364), trudno jednoznacznie określić, czy jej poszukiwania własnego „ja” dobiegły końca. Wydaje się, że bohaterka znajduje odpowiedź na najbardziej drażące pytanie ludzkiego losu „kim jestem?”, ale opisując swoje losy, udowadnia, że wspomnienia z Rosji są nadal żywe, a całkowita ucieczka od wydarzeń z przeszłości nie jest możliwa. Kramer twierdzi, że „aby całkowicie zapomnieć, kim się było, trzeba o tym pamiętać”³¹, dlatego chociaż Antin pozornie odrzuca swoją przeszłość i uważa się za w pełni zamerykanizowaną kobietę, stwierdza także, że „nigdy nie może zapomnieć [o swoim pochodzeniu — S.C.], nosi bowiem na sobie ślady” (s. XXII). Jej tożsamość — struktura dynamiczna — jest linią biegnącą poprzez czas znaczony kryzysami i dlatego trudno ją zdefiniować. Jedno jest jednak pewne: bohaterka ulega drastycznemu przeobrażeniu: z nieoświeconej rosyjskiej Żydówki zamieszkującej *sztetl* przemienia się w wykształconą, szlachetną Amerykankę, „która czołga się wolno w kierunku światła cywilizowanego życia i kroczy twardo, aby zdobyć intelektualny szczyt” (s. 364).

²⁹ Ibidem, s. 41.

³⁰ Kramer zauważa, że pomimo tego, iż Antin udało się osiągnąć asymilacyjny sukces, w biografii można znaleźć dowody na to, że jej amerykanizacja nie jest całkowita, a jej „dzieło tylko ukrywa tkwiącą głęboko żydowskość”. M.P. Kramer: *Assimilation in the „Promised Land”*..., s. 126.

³¹ Ibidem, s. 127—128.

Sonia Caputa

„The double journey of self discovery”
From *shtetl* to the Promised Land

Summary

For the Jewish immigrant wanderers who joined the “great” migration and reached American shores between 1870—1913, the journey to America did not constitute a simple transition from one place to another but led to transformations in the social, mental, cultural and emotional aspects of their personalities, and often was depicted in the immigrant literature. Nevertheless, the actual trip to America was in fact also the beginning of the immigrant journey of self-discovery, accompanied by a complex process of assimilation. Therefore, the aim of the article is to comment upon the route of exploration of the self as presented in a biographical book *The Promised Land*, written by a Jewish immigrant writer Mary Antin, who moves back and forth across cultural and physical barriers and undergoes a deep, personal transformation from an outcast, a *shtetl* child and a dislocated immigrant to an educated, assimilated and privileged American citizen. Antin’s inner transformation takes place gradually in the form of apostasies both from Judaism and Jewish traditions, and corresponds to a journey towards literacy and individuality.

Sonia Caputa

« Un double voyage de découverte »
Du *shtetl* à la Terre Promise

Résumé

Pour les immigrants venus aux Etats-Unis avec la grande vague d’immigration à la charnière du XIXe et XXe siècles, le voyage à New York n’était pas uniquement un déplacement physique mais aussi était inséparablement liée à une transformation personnelle intérieure de l’immigrant. Le périple véritable des Juifs orthodoxes à la Terre Promise était dans un sens le début de leur chemin vers la connaissance d’eux-mêmes, accompagnée du processus complexe d’américanisation.

L’objectif de cet article est de montrer le chemin vers la connaissance de soi-même de Mary Antin, une écrivaine américaine d’origine juive, qui décrit ses expériences d’immigration dans l’autobiographie *Promised Land* (*La Terre Promise*) et dont les recherches se réalisent à plusieurs niveaux. L’auteur dépasse des frontières physiques, spirituelles et culturelles et devient une femme émancipée, assimilée et laïque; sa transformation prend la forme de nombreuses apostasies des règles religieuses et des traditions juives.